

Załącznik nr 1 do uchwały nr z dnia
w sprawie przyjęcia opinii dotyczącej
propozycji Wieloletnich Ram Finansowych Unii Europejskiej
na lata 2028–2034

„Opinia Rady Działalności Pożytku Publicznego w sprawie Wieloletnich Ram Finansowych 2028–2034 – perspektywa społeczeństwa obywatelskiego”

Wstęp

Rada Działalności Pożytku Publicznego, reprezentująca organizacje społeczeństwa obywatelskiego w Polsce, przedstawia stanowisko dotyczące propozycji Wieloletnich Ram Finansowych (WRF) 2028–2034. Naszym celem jest wskazanie koniecznych zmian i uzupełnień, które zagwarantują, że nowy budżet Unii Europejskiej będzie odpowiadał nie tylko na wyzwania gospodarcze i geopolityczne, lecz także na potrzeby obywateli oraz organizacji ich reprezentujących.

WRF 2028–2034 to budżet, który ma decydować o zdolności UE do realizacji Zielonego Ładu, Europejskiego Filaru Praw Socjalnych oraz ochrony wartości demokratycznych. Organizacje pozarządowe – w Polsce i całej Europie – są kluczowym partnerem w tych procesach. Bez zapewnienia im stabilnych warunków uczestnictwa i finansowania, Unia ryzykuje, że transformacja społeczna i klimatyczna stanie się projektem technokratycznym, a nie wspólnym przedsięwzięciem obywateli.

Niniejsza opinia RDPP ma na celu:

- wskazanie kluczowych priorytetów budżetowych w interesie społeczeństwa obywatelskiego,
- zaproponowanie zmian legislacyjnych i finansowych,
- przedstawienie ryzyk związanych z obecnym kształtem propozycji KE,
- wzmocnienie głosu NGO w krajowych i europejskich negocjacjach budżetowych.

1. Konieczność zwiększenia realnej wielkości budżetu UE w nowej perspektywie

Budżet zaproponowany przez Komisję Europejską w projekcie WRF 2028–2034 (COM(2025)571 final) ma wynosić 1,985 bln EUR w cenach bieżących, co odpowiada 1,763 bln EUR w cenach z 2025 r., czyli 1,26% DNB UE. Po odjęciu kosztów obsługi długu NGEU (ok. 25 mld EUR rocznie, w sumie 149,3 mld EUR do 2034 r.), **realny rozmiar budżetu spada do ok. 1,15% DNB** – praktycznie bez wzrostu wobec obecnej perspektywy, która wynosi 1,13% DNB (Komisja Europejska, „Proposal for a Council Regulation laying down the multiannual financial framework for the years 2028 to 2034”, COM(2025)571 final, 16.07.2025, s. 12–14, <https://eur-lex.europa.eu>). Trybunał Obrachunkowy wskazuje, że nominalny wzrost wydatków UE jest w całości konsumowany przez inflację i spłatę długu pandemicznego, co w praktyce oznacza stagnację inwestycyjną przy rosnących ambicjach politycznych UE (European Court of Auditors, Special Report 18/2025 „EU budget flexibility: instruments used too early and too fast”, <https://www.eca.europa.eu>).

Znaczenie tego problemu wykracza poza spór o liczby – w sytuacji rosnących potrzeb inwestycyjnych w zakresie transformacji klimatycznej, odporności społecznej, bezpieczeństwa i konkurencyjności, budżet na poziomie 1,15% DNB oznacza strukturalną niewydolność finansową Unii. W Polsce luka inwestycyjna w zakresie dekarbonizacji energetyki do 2030 r. szacowana jest na ponad 500 mld PLN, a koszt pełnej renowacji budynków mieszkalnych do 2050 r. na kolejne 700 mld PLN (Ministerstwo Klimatu i Środowiska, „Krajowy plan na rzecz energii i klimatu – aktualizacja 2023”, <https://www.gov.pl/web/klimat>).

Brak zwiększenia budżetu realnie ograniczy zdolność państw członkowskich do realizacji wspólnych zobowiązań klimatycznych i społecznych. Dla Polski oznacza to ryzyko niewystarczających środków na transformację regionów węglowych, pogłębienie kryzysu mieszkaniowego oraz ograniczone wsparcie dla usług społecznych. Niewystarczający budżet to także słabsza pozycja negocjacyjna wobec obywateli – UE, która obiecuje „zielony i sprawiedliwy rozwój”, a nie dostarcza środków, traci legitymację.

Rada Działalności Pożytku Publicznego oczekuje od rządu RP oraz instytucji europejskich poparcia dla zwiększenia pułapów WRF ponad obecny poziom, co najmniej do 1,35–1,4% DNB. Źródłem zwiększenia powinny być nowe zasoby własne

UE – w szczególności dochody z ETS i CBAM przeznaczane w całości na cele klimatyczne i społeczne (Parlament Europejski, EPRS Briefing „EU budget 2028-2034: Overview of the Commission’s proposal”, wrzesień 2025, <https://www.europarl.europa.eu/thinktank>).

Zwiększenie budżetu przyniesie Polsce wymierne korzyści: stabilne środki na transformację energetyczną i społeczną, poprawę jakości usług publicznych, wsparcie dla regionów węglowych, a także mocniejsze włączenie społeczeństwa obywatelskiego w realizację polityk publicznych. W szerszym wymiarze wzmocni ono wiarygodność UE i zdolność do realizacji Europejskiego Zielonego Ładu oraz Europejskiego Filaru Praw Socjalnych.

2. Zasada partnerstwa jako fundament całego WRF

Zasada partnerstwa, ugruntowana w art. 8 rozporządzenia ogólnego (UE) 2021/1060, stanowi jedno z kluczowych narzędzi zapewniających legitymację demokratyczną i skuteczność wydatkowania funduszy europejskich. W propozycji Komisji Europejskiej dotyczącej nowych Wieloletnich Ram Finansowych (COM(2025)570 final; COM(2025)571 final) odnosi się ona przede wszystkim do Krajowych i Regionalnych Planów Partnerstwa (KRPP). Jednak ograniczanie partnerstwa wyłącznie do filaru spójności grozi marginalizacją organizacji społeczeństwa obywatelskiego w programach zarządzanych bezpośrednio – takich jak Horyzont Europa, Erasmus+, AgoraEU czy Europejski Fundusz Konkurencyjności. Tymczasem Komitet Regionów jednoznacznie ostrzegł, że renacjonalizacja i centralizacja bez udziału regionów i partnerów społecznych i organizacji pozarządowych stanowią realne zagrożenie dla skuteczności polityki spójności i całej architektury WRF (Komitet Regionów, Communication of the President, 16.07.2025, <https://cor.europa.eu>).

Znaczenie pełnego wdrożenia partnerstwa jest podwójne. Na poziomie unijnym zwiększa ono transparentność i zgodność z zasadą wielopoziomowego zarządzania zapisaną w art. 10 TFUE. Na poziomie krajowym – w Polsce – stanowi gwarancję, że fundusze europejskie odpowiadają na faktyczne potrzeby obywateli, a nie wyłącznie na

priorytety administracji centralnej. Dane z ewaluacji EFS (kontynuacja obecnego EFS+) i programów regionalnych w latach 2014–2020 pokazują, że projekty przygotowane i realizowane z udziałem partnerów społecznych i organizacji pozarządowych charakteryzowały się wyższą trwałością rezultatów i większym stopniem innowacyjności (Komisja Europejska, „Ex post evaluation of the ESF 2014–2020”, 2023, <https://ec.europa.eu>).

Brak rozszerzenia zasady partnerstwa na cały budżet oznacza ryzyko decyzji podejmowanych w wąskim gronie instytucji, bez udziału społeczeństwa obywatelskiego i regionów. To prowadzi do błędnych inwestycji (np. infrastrukturalnych o niskiej społecznej akceptacji), spadku legitymacji wydatkowania środków oraz wzrostu napięć politycznych. W Polsce skutkiem mogłoby być dalsze ograniczenie roli komitetów monitorujących i faktyczne wykluczenie organizacji pozarządowych z zarządzania programami unijnymi, co stoi w sprzeczności z art. 11 Traktatu o Unii Europejskiej (zasada dialogu obywatelskiego).

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje, aby zasada partnerstwa została zapisana jako horyzontalna reguła obowiązująca dla całych WRF 2028–2034, obejmująca wszystkie fundusze i instrumenty – zarówno w zarządzaniu dzielonym, jak i bezpośrednim. Wymaga to nowelizacji zapisów projektowanego rozporządzenia o ramach monitorowania i wykonania budżetu (COM(2025)545 final), w taki sposób, aby partnerstwo było traktowane na równi z zasadą „do no significant harm” i równouprawnieniem płci.

Uwzględnienie tego postulatu przyniesie wymierne korzyści. Po pierwsze, wzmocni legitymację wydatkowania środków UE poprzez udział partnerów społecznych i obywatelskich we wszystkich etapach programowania i wdrażania. Po drugie, zagwarantuje lepsze dostosowanie interwencji do lokalnych potrzeb, zwiększając efektywność i trwałość inwestycji. Po trzecie, poprawi wizerunek UE w oczach obywateli jako wspólnoty, która respektuje zasadę przejrzystości i partycypacji. Wreszcie, dla Polski oznacza to możliwość pełniejszego wykorzystania potencjału organizacji pozarządowych i samorządów w realizacji polityk publicznych, co wzmacnia zarówno spójność społeczną, jak i odporność demokratyczną.

3. Obligatoryjne rozdziały regionalne w Krajowych i Regionalnych Planach Partnerstwa i ochrona wielopoziomowego zarządzania

Projektowane Krajowe i Regionalne Plany Partnerstwa (KRPP) mają być centralnym instrumentem wdrażania WRF 2028–2034, obejmującym 14 funduszy i instrumentów o łącznej wartości 865 mld EUR (COM(2025)570 final, s. 18–20, <https://eur-lex.europa.eu>). Komisja Europejska przewidziała jednak możliwość dobrowolnego tworzenia rozdziałów regionalnych w KRPP, pozostawiając państwom członkowskim swobodę w tej kwestii (COM(2025)565 final, art. 21 ust. 2). Komitet Regionów ostrzegł, że takie rozwiązanie oznacza „ryzyko renacjonalizacji” polityki spójności i faktyczne osłabienie zasady wielopoziomowego zarządzania (CoR, Position on the MFF 2028–2034, 16.07.2025, <https://cor.europa.eu>).

Dlaczego jest to kluczowe? Obowiązkowe rozdziały regionalne gwarantują, że środki europejskie będą programowane i monitorowane z udziałem regionów, samorządów i organizacji obywatelskich. W Polsce to szczególnie ważne – 16 Regionalnych Programów Operacyjnych w perspektywie 2014–2020 odpowiadało za ponad 40% inwestycji ze środków polityki spójności (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, „Sprawozdanie z realizacji polityki spójności 2014–2020”, 2023, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony>). Dane ewaluacyjne pokazują, że projekty oddolne – np. w ramach RLKS czy ZIT – miały wyższy wskaźnik utrzymania rezultatów i większy wpływ na lokalny rozwój niż projekty centralnie programowane.

Brak obligatoryjnych rozdziałów regionalnych w KRPP niesie ze sobą poważne ryzyka. Grozi marginalizacją władz regionalnych i lokalnych, ograniczeniem przestrzeni dla NGO i partnerów społecznych, a także centralizacją środków, która osłabi efektywność interwencji. W przypadku Polski istnieje realne zagrożenie, że fundusze skoncentrują się w rękach administracji centralnej, co osłabi możliwości realizacji inwestycji dostosowanych do specyfiki województw takich jak Podkarpacie czy Lubelszczyzna. To naruszałoby zasadę wielopoziomowego zarządzania zapisaną w art. 4 ust. 3 i art. 10 Traktatu o Unii Europejskiej.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje, aby w rozporządzeniu o KRPP wprost wskazać obowiązek tworzenia rozdziałów regionalnych w państwach, które

dotychczas realizowały programy regionalne. Dodatkowo należy wprowadzić mechanizm oceny terytorialnego wpływu interwencji (Territorial Impact Assessment) na poziomie NUTS3, obejmujący zarówno aspekty gospodarcze, jak i społeczne oraz środowiskowe.

Uwzględnienie tego postulatu przyniesie wymierne korzyści. Dla UE oznacza wzmocnienie legitymacji i skuteczności polityki spójności poprzez faktyczne wdrożenie zasady place-based policy. Dla Polski – zachowanie zdolności województw do samodzielnego programowania i wdrażania funduszy, większą efektywność inwestycji publicznych oraz szersze włączenie organizacji pozarządowych w proces programowania i monitorowania. To nie tylko techniczna poprawka legislacyjna, ale warunek zachowania równowagi między centrum a regionami oraz ochrony przejrzystości i partycypacji obywatelskiej.

4. Budowanie potencjału partnerów społecznych i NGO jako warunek skutecznej realizacji WRF

Budżet Unii Europejskiej jest nie tylko narzędziem finansowania inwestycji infrastrukturalnych czy przemysłowych, ale również instrumentem wdrażania zasady partnerstwa i wspierania społeczeństwa obywatelskiego. Komisja Europejska w komunikacie „Dynamiczny budżet UE na miarę priorytetów przyszłości” (COM(2025)570 final, <https://eur-lex.europa.eu>) podkreśla rolę Krajowych i Regionalnych Planów Partnerstwa jako ram dla wydatkowania ponad 865 mld EUR. Jednak w pakiecie legislacyjnym brak jest wyraźnych zapisów gwarantujących finansowe i organizacyjne wsparcie dla partnerów społecznych, w tym organizacji pozarządowych. Tymczasem zarówno Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny, jak i Komitet Regionów wielokrotnie wskazywały, że bez odpowiednich mechanizmów capacity building udział NGO w procesach decyzyjnych pozostaje formalny, a nie realny (EESC ECO/682 draft, 2025; CoR Position on MFF 2028–2034, 2025).

Dlaczego jest to kluczowe? W Polsce w ponad 60% komitetów monitorujących fundusze europejskie zasiadają przedstawiciele NGO, jednak badania Instytutu Spraw

Publicznych pokazały, że brak zasobów eksperckich i finansowych znacząco ogranicza ich skuteczność (ISP, „Monitoring funduszy UE 2021–2027”, 2023, <https://isp.org.pl>). NGO często nie mają środków na analizy, obsługę prawną, udział w spotkaniach w Brukseli czy na przygotowanie alternatywnych propozycji programowych. Efektem jest asymetria sił w relacji z administracją i partnerami gospodarczymi, a zasada partnerstwa pozostaje fasadowa.

Jeśli mechanizm budowania potencjału nie zostanie zapisany wprost w rozporządzeniach WRF, konsekwencją będzie dalsze marginalizowanie społeczeństwa obywatelskiego. To osłabi skuteczność polityki spójności i legitymację całego budżetu. Z perspektywy Polski oznacza to utratę szansy na włączenie organizacji w proces transformacji energetycznej, cyfrowej i społecznej, a w konsekwencji na gorsze dostosowanie programów do potrzeb obywateli – zwłaszcza grup zagrożonych wykluczeniem.

Rada Działalności Pożytku Publicznego oczekuje, aby w rozporządzeniu o KRPP i rozporządzeniu o ramach wykonania budżetu (COM(2025)545 final) wprowadzono obowiązek przeznaczenia co najmniej 0,5% alokacji na budowanie potencjału partnerów spoza administracji, w tym organizacji pozarządowych. Środki te powinny finansować szkolenia, ekspertyzy, analizy, udział w procesach monitorowania, a także działania na rzecz digitalizacji i podnoszenia kompetencji kadr NGO. W przypadku EFS (kontynuacja obecnego EFS+) rekomendujemy włączenie odrębnej linii finansowania na budowanie potencjału organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Korzyści z tego postulatu są wielowymiarowe. Dla UE oznacza to wzmocnienie legitymacji demokratycznej i faktyczne urzeczywistnienie art. 11 TUE o dialogu obywatelskim. Dla Polski – profesjonalizację sektora NGO, większą efektywność w monitorowaniu funduszy oraz lepsze dopasowanie interwencji do potrzeb społecznych i lokalnych. W szerszym kontekście budowanie potencjału NGO przyczyni się do zwiększenia odporności demokratycznej i społecznej, wzmacniając rolę organizacji pozarządowych jako stabilnych partnerów państwa i Unii Europejskiej.

5. Społeczny wymiar WRF: zwiększenie minimalnego udziału wydatków społecznych z 14% do 20% w Krajowych i Regionalnych Planach Partnerstwa

Komisja Europejska w projekcie nowych Wieloletnich Ram Finansowych przewidziała, że co najmniej 14% wydatków w ramach Krajowych i Regionalnych Planów Partnerstwa zostanie przeznaczane na cele społeczne (COM(2025)570 final, s. 23, <https://eur-lex.europa.eu>). W ocenie organizacji pozarządowych próg ten jest niewystarczający, aby odpowiedzieć na skalę wyzwań społecznych, jakie stoją przed państwami członkowskimi. Kryzysy ostatnich lat – pandemia, wojna w Ukrainie, gwałtowny wzrost kosztów życia i ubóstwa energetycznego – pokazały, że inwestycje w spójność społeczną, zdrowie, edukację i integrację są warunkiem stabilności politycznej i odporności gospodarczej Unii. Komitet Regionów w swoim stanowisku również podkreślił konieczność zachowania i wzmocnienia wymiaru społecznego polityki spójności jako kluczowego elementu legitymacji budżetu UE (CoR, Position on the MFF 2028–2034, 2025, <https://cor.europa.eu>).

Dlaczego jest to tak istotne? W Polsce poziom zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym nadal dotyczy ponad 15% ludności (GUS, „Europejskie badanie dochodów i warunków życia EU-SILC”, 2024). Jednocześnie transformacja energetyczna i cyfrowa tworzy nowe obszary wykluczenia – ubóstwo transportowe, nierówności w dostępie do technologii, bariery dla osób starszych i z niepełnosprawnościami. Utrzymanie obecnego progu 14% oznaczałoby w praktyce redukcję wydatków społecznych, gdyż zwiększone środki na cele klimatyczne i konkurencyjność wypierają interwencje społeczne.

Konsekwencją pozostawienia limitu na poziomie 14% będzie pogłębianie nierówności społecznych, wzrost napięć w regionach słabiej rozwiniętych oraz osłabienie zaufania obywateli do instytucji unijnych. W Polsce szczególnie dotknięte byłyby województwa o wysokim odsetku ubóstwa energetycznego i niskim dostępie do usług społecznych – np. podkarpackie czy lubelskie. Brak silnego komponentu społecznego grozi też marginalizacją roli organizacji pozarządowych jako dostawców usług publicznych i partnerów państwa w reagowaniu na kryzysy.

Rada Działalności Pożytku Publicznego oczekuje, aby minimalny udział wydatków społecznych w KRPP został podniesiony z 14% do 20%. Proponujemy także, aby w katalogu kwalifikowanych wydatków znalazły się wprost: walka z ubóstwem energetycznym i transportowym, inwestycje w mieszkalnictwo społeczne i dostępne, rozwój usług lokalnych, a także finansowanie budowania potencjału NGO w obszarze polityk społecznych, edukacyjnych i zdrowotnych.

Podniesienie progu do 20% przyniesie realne korzyści: zapewni spójność społeczną jako równorzędny filar obok klimatu i konkurencyjności, zwiększy odporność obywateli na kryzysy gospodarcze i energetyczne oraz wzmocni rolę organizacji społeczeństwa obywatelskiego w systemie świadczenia usług i polityk publicznych. Dla Polski to szansa na skierowanie większej części środków unijnych na najważniejsze problemy społeczne – dostępne mieszkania, integrację uchodźców, wsparcie osób starszych i poprawę jakości edukacji. W wymiarze unijnym wyższy próg społeczny w KRPP wzmocni legitymację całego budżetu wobec obywateli i przyczyni się do realizacji Europejskiego Filaru Praw Socjalnych.

6. Wzmocnienie i utrzymanie polityki spójności oraz Europejskiego Funduszu Społecznego.

Polityka spójności i Europejski Fundusz Społeczny (EFS, kontynuacja obecnego EFS+) od kilkadziesiąt lat stanowią filar unijnego modelu rozwoju, równoważąc różnice między regionami oraz inwestując w ludzi. Komisja Europejska w propozycji WRF 2028–2034 przewiduje konsolidację funduszy w ramach Krajowych i Regionalnych Planów Partnerstwa, obejmującą m.in. spójność, WPR, rybołówstwo, migrację i bezpieczeństwo (COM(2025)570 final, s. 19–20, <https://eur-lex.europa.eu>). Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny ostrzegł, że takie rozwiązanie grozi centralizacją i osłabieniem specyficznych celów poszczególnych polityk, a zwłaszcza polityki spójności i EFS (EESC draft opinion ECO/682, 2025). Komitet Regionów zwrócił uwagę, że ryzyko „renacjonalizacji” funduszy pod pretekstem uproszczenia zagraża równowadze wielopoziomowego zarządzania (CoR, Position on MFF 2028–2034, 2025, <https://cor.europa.eu>).

Znaczenie utrzymania silnej polityki spójności i EFS jest wyjątkowe. Dla Polski w latach 2014–2020 fundusze spójności odpowiadały za ok. 60% inwestycji publicznych (MFiPR, „Sprawozdanie z realizacji polityki spójności”, 2023, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony>). EFS finansuje kluczowe działania społeczne – od aktywizacji zawodowej po walkę z ubóstwem dzieci i rozwój usług społecznych. Ich redukcja lub włączenie do wspólnych instrumentów bez odpowiednich zabezpieczeń spowoduje marginalizację polityki społecznej i ograniczy możliwość reagowania na rosnące nierówności.

Brak gwarancji dla spójności i EFS będzie oznaczał poważne ryzyko dla Polski. Po pierwsze, pogłębi się luka rozwojowa między dużymi miastami a peryferiami, w tym regionami Polski Wschodniej. Po drugie, osłabione zostanie finansowanie działań społecznych, które już dziś nie nadążają za rosnącymi wyzwaniami demograficznymi i rynkowymi. Po trzecie, marginalizacja polityki spójności wzmocni narracje eurosceptyczne, szczególnie tam, gdzie fundusze UE są podstawowym źródłem inwestycji.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje utrzymanie polityki spójności i EFS jako odrębnych, wyraźnie wyodrębnionych instrumentów w WRF 2028–2034, z gwarancją stabilnych alokacji. W szczególności wnioskujemy o zachowanie EFS jako funduszu traktatowego, z własnym budżetem i wskaźnikami, obejmującym zarówno działania na rzecz rynku pracy, jak i spójności społecznej. Wskazane jest także przywrócenie sub-headingu dla EFS i Funduszu Sprawiedliwej Transformacji, aby chronić ich integralność.

Wzmocnienie tych funduszy przyniesie Polsce wymierne korzyści: utrzymanie źródła finansowania dla działań prorozwojowych w regionach słabiej rozwiniętych, inwestycje w kompetencje i zatrudnienie, a także realne narzędzia walki z ubóstwem i wykluczeniem. W skali unijnej silna polityka spójności i EFS są warunkiem legitymacji całego budżetu, przeciwdziałają polaryzacji społecznej i politycznej oraz wspierają realizację Europejskiego Filaru Praw Socjalnych.

7. Kontynuacja Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i zapewnienie wsparcia dla regionów węglowych oraz wydłużenie finansowania Społecznego Funduszu Klimatycznego do 2034 roku

Komisja Europejska w pakiecie legislacyjnym dotyczącym WRF 2028–2034 nie przewidziała kontynuacji Funduszu Sprawiedliwej Transformacji w obecnym kształcie, a Społeczny Fundusz Klimatyczny zaprojektowano na lata 2026–2032 (COM(2025)570 final, s. 22, <https://eur-lex.europa.eu>). Brak jednoznacznych gwarancji dla tych instrumentów oznacza poważne ryzyko dla regionów górniczych i społeczności najbardziej dotkniętych kosztami transformacji energetycznej. Organizacje pozarządowe działające lokalnie w tych regionach – zarówno w Polsce (Śląsk, Zagłębie Turoszowskie, Lubelskie Zagłębie Węglowe), jak i w innych państwach członkowskich – wielokrotnie podkreślały, że to właśnie one zapewniają mieszkańcom wsparcie informacyjne, prawne i społeczne w procesie odchodzenia od węgla. Bez ich udziału transformacja nie ma charakteru sprawiedliwego, a jedynie technokratyczny.

Znaczenie tych funduszy jest szczególne z perspektywy Polski. W raporcie Najwyższej Izby Kontroli wskazano, że proces sprawiedliwej transformacji w województwach śląskim i lubelskim jest zagrożony brakiem stabilnego finansowania po 2027 r. (NIK, „Transformacja energetyczna regionów węglowych”, 2024, <https://www.nik.gov.pl>). Z kolei badania Fundacji InStrat pokazują, że do 2030 r. liczba miejsc pracy w górnictwie węgla kamiennego spadnie o 40%, a w Lubelszczyźnie i na Dolnym Śląsku nastąpi drastyczny spadek zatrudnienia w sektorze wydobywczym. NGO pełnią w tym procesie rolę „mostu” między mieszkańcami a administracją – prowadzą konsultacje społeczne, programy przekwalifikowania, działania edukacyjne i wsparcie psychologiczne.

Brak kontynuacji Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i zakończenie finansowania Społecznego Funduszu Klimatycznego w 2032 r. grozi przerwaniem wsparcia w momencie, gdy skutki społeczne transformacji dopiero się nasilą. Dla Polski oznacza to ryzyko niepełnej transformacji regionów górniczych i powstania obszarów trwałego bezrobocia, a także wzrostu napięć społecznych. NGO, które dziś odgrywają rolę animatorów i operatorów lokalnych programów, stracą podstawowe źródło finansowania działań wspierających mieszkańców.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Zachowanie Funduszu Sprawiedliwej Transformacji jako odrębnego instrumentu w WRF 2028–2034, z wydzielonymi kopertami na poziomie NUTS3 dla regionów węglowych, które nie zakończą transformacji do 2030 r.
2. Wydłużenie okresu funkcjonowania Społecznego Funduszu Klimatycznego do 2034 r., aby wsparcie dla gospodarstw domowych i mikroprzedsiębiorstw objętych skutkami ETS2 było pełne i stabilne.
3. Wpisanie do rozporządzenia obowiązku przeznaczenia części środków obu funduszy (minimum 5%) na finansowanie działań realizowanych przez organizacje pozarządowe w regionach objętych transformacją i ubóstwem energetycznym.

Takie rozwiązanie zapewni, że transformacja nie będzie prowadzona „dla społeczności, ale bez społeczności”. NGO jako podmioty lokalne, zakorzenione w społecznościach, zagwarantują skuteczność i trwałość interwencji, a wydłużone finansowanie Społecznego Funduszu Klimatycznego pozwoli na kontynuację działań edukacyjnych, doradczych i osłonowych dla mieszkańców wrażliwych grup. W ujęciu unijnym będzie to dowód, że transformacja jest nie tylko dekarbonizacyjna, ale i demokratyczna, oparta na partycypacji obywatelskiej i spójności społecznej.

8. Odrębna i stabilna linia budżetowa dla programu LIFE oraz rozdzielenie earmarkingu klimatycznego i środowiskowego z zapewnieniem co najmniej 10% na bioróżnorodność

W propozycji Komisji Europejskiej na WRF 2028–2034 (COM(2025)570 final, <https://eur-lex.europa.eu>) program LIFE nie został zachowany jako osobny instrument, lecz jego działania włączono do szerszych funduszy, w tym do Europejskiego Funduszu Konkurencyjności i Instrumentu UE. Jednocześnie Komisja zaproponowała wspólny cel 35% wydatków klimatycznych i środowiskowych, bez wyodrębnienia puli na ochronę

przyrody. W praktyce oznacza to ryzyko marginalizacji finansowania działań na rzecz bioróżnorodności, ponieważ duże projekty infrastrukturalne i energetyczne łatwo „pochłaniają” wskaźniki klimatyczne, a projekty przyrodnicze – często realizowane przez NGO – pozostają bez stabilnego źródła środków.

Program LIFE od 1992 r. jest jedynym dedykowanym instrumentem UE dla przyrody i klimatu. W Polsce zrealizowano ponad 100 projektów LIFE, w tym projekty prowadzone przez organizacje pozarządowe takie jak WWF Polska, Klub Przyrodników czy Stowarzyszenie EKOSKOP. To właśnie NGO w największym stopniu sięgają po te środki, gdyż LIFE finansuje działania, których nie wspierają inne fundusze – od ochrony rzadkich gatunków po innowacyjne projekty oparte na przyrodzie (nature-based solutions). Dyskontynuacja programu LIFE oznacza dla NGO utratę jedyne go stabilnego kanału finansowania projektów przyrodniczych, a dla państw członkowskich – pogorszenie zdolności do realizacji unijnych zobowiązań, w tym Rozporządzenia o odbudowie zasobów przyrodniczych (NRL, 2023/411).

Podobnie brak wyodrębnionego earmarkingu dla bioróżnorodności grozi niedoszacowaniem potrzeb finansowych. Komisja Europejska w ocenie skutków do NRL sama wskazała, że pełne wdrożenie tego aktu wymaga dodatkowych nakładów na poziomie co najmniej 100 mld EUR w całej UE do 2030 r. (European Commission, SWD(2022) 167 final, <https://eur-lex.europa.eu>). Wydatki na ochronę przyrody nie mogą być „ukryte” w ramach wspólnej puli klimatyczno-środowiskowej, gdyż doświadczenia obecnej perspektywy pokazały, że wówczas ulegają marginalizacji.

Brak stabilnego finansowania LIFE i niewyodrębnienie środków na bioróżnorodność będą miały poważne konsekwencje. Dla Polski oznacza to przerwanie wieloletnich projektów ochronnych prowadzonych przez NGO, brak środków na wdrażanie planów ochrony Natura 2000 i zahamowanie działań na rzecz retencji i adaptacji do zmian klimatu. Z perspektywy unijnej grozi to niewykonaniem prawnie wiążących zobowiązań wynikających z NRL, Strategii Bioróżnorodności 2030 oraz Europejskiego Zielonego Ładu.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Utrzymanie programu LIFE jako odrębnej linii budżetowej w ramach WRF 2028–2034, z gwarantowanym budżetem co najmniej równym alokacji z lat 2021–2027.
2. Rozdzielenie earmarkingu na cele klimatyczne i przyrodnicze, przy czym wydatki na bioróżnorodność powinny wynosić nie mniej niż 10% całego budżetu WRF.
3. Zapisanie obowiązku przeznaczenia części środków LIFE i budżetu bioróżnorodności na projekty realizowane przez organizacje pozarządowe, w tym mechanizm regrantingu dla mniejszych NGO.

Realizacja tych postulatów zagwarantuje ciągłość finansowania działań ochronnych prowadzonych przez NGO, zwiększy szanse na skuteczne wdrożenie Rozporządzenia o odbudowie zasobów przyrodniczych i przyczyni się do lepszego bilansowania polityki klimatycznej z ochroną przyrody. Dla Polski będzie to oznaczało stabilne źródło środków dla organizacji prowadzących projekty w obszarze ochrony gatunków, siedlisk i adaptacji do zmian klimatu, a w wymiarze unijnym – potwierdzenie, że budżet UE jest narzędziem realizacji zarówno celów dekarbonizacyjnych, jak i ochrony przyrody, w duchu zasady „do no significant harm”.

9. Zakaz finansowania inwestycji w paliwa kopalne i szkodliwe technologie Wyjątki powinny być czasowe, proporcjonalne i nieprowadzące do efektu lock-in emisyjnego.

Komisja Europejska w propozycji WRF 2028–2034 (COM(2025)570 final, <https://eur-lex.europa.eu>) nie wprowadziła pełnego wykluczenia inwestycji w paliwa kopalne. Doświadczenia z obecnej perspektywy pokazują, że brak jasnego zakazu prowadził do finansowania modernizacji bloków węglowych czy gazowych, co stoi w sprzeczności z zasadą „do no significant harm” oraz zobowiązaniami UE w zakresie neutralności klimatycznej do 2050 r. (European Court of Auditors, Special Report 18/2025, <https://www.eca.europa.eu>).

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje wprowadzenie w rozporządzeniu o WRF jednoznacznego zakazu finansowania wszelkich inwestycji w paliwa kopalne, w

tym gaz, oraz innych technologii generujących „lock-in” emisyjny. Wyjątki powinny być ograniczone wyłącznie do projektów związanych z bezpieczeństwem energetycznym w sytuacjach kryzysowych, zatwierdzanych przez Komisję Europejską. Takie rozwiązanie zapewni spójność budżetu UE z celami Zielonego Ładu i ochroni środki przeznaczone na transformację przed rozproszeniem na technologie krótkoterminowe.

10. Integracja polityki klimatycznej, społecznej i mieszkaniowej – walka z ubóstwem energetycznym i transportowym

Propozycja Komisji Europejskiej dotycząca WRF 2028–2034 zakłada, że polityka klimatyczna pozostanie jednym z głównych filarów finansowania (COM(2025)570 final, s. 21–23, <https://eur-lex.europa.eu>). Jednocześnie w dokumencie przewidziano jedynie ogólną kategorię wydatków społecznych w ramach KRPP na poziomie 14% oraz nie wprowadzono odrębnych mechanizmów łączących cele klimatyczne i społeczne.

Tymczasem doświadczenia z obecnej perspektywy pokazują, że brak integracji tych polityk skutkuje powstawaniem nowych form wykluczenia: ubóstwa energetycznego i transportowego. Z badań Europejskiej Agencji Środowiska wynika, że w 2022 r. ponad 35 mln mieszkańców UE miało trudności z utrzymaniem mieszkań w odpowiedniej temperaturze, a ponad 20% osób o niskich dochodach nie miało dostępu do taniego transportu zbiorowego (EEA, „Europe’s energy poverty map”, 2023, <https://www.eea.europa.eu>).

Dla Polski problem jest szczególnie palący. Według GUS ok. 12% gospodarstw domowych doświadcza ubóstwa energetycznego, a w regionach wiejskich i peryferyjnych dostępność transportu zbiorowego spadła o 40% w ciągu ostatnich 20 lat (GUS, „Ubóstwo energetyczne w Polsce 2022”, <https://stat.gov.pl>). Transformacja energetyczna bez równoczesnych działań społecznych prowadzi do wykluczenia grup najuboższych, osób starszych i mieszkańców obszarów wiejskich. NGO od lat pełnią rolę operatorów programów osłonowych – prowadzą punkty doradztwa energetycznego, projekty termomodernizacji dla osób ubogich czy inicjatywy car-sharingu i transportu lokalnego. Jednak brak systemowych źródeł finansowania ogranicza skalę tych działań.

Pozostawienie klimatu, mieszkalnictwa i polityki społecznej w odrębnych „silosach” grozi nieskutecznością interwencji. Bez mechanizmów integrujących środki z KRPP, EFS i Społecznego Funduszu Klimatycznego dojdzie do sytuacji, w której wydatki na transformację zwiększą koszty życia najuboższych. Dla Polski oznacza to pogłębianie ubóstwa energetycznego na wschodzie kraju i ubóstwa transportowego w regionach peryferyjnych, a tym samym osłabienie poparcia społecznego dla transformacji.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Wprowadzenie obowiązku uwzględnienia komponentu społecznego i mieszkaniowego w każdym krajowym planie inwestycji klimatycznych, finansowanym ze środków WRF.
2. Wyodrębnienie w ramach KRPP specjalnej osi priorytetowej dotyczącej walki z ubóstwem energetycznym i transportowym, w której co najmniej 30% alokacji powinno być kierowane do organizacji pozarządowych realizujących projekty lokalne.
3. Uznanie inwestycji w mieszkalnictwo społeczne i transport zbiorowy na terenach wiejskich i peryferyjnych za wydatki kwalifikowane w ramach celu społecznego (min. 20%).
4. Zobowiązanie państw członkowskich do przygotowania krajowych programów „just housing” i „just mobility” w ramach KRPP, tworzonych i monitorowanych z udziałem NGO.

Realizacja tych postulatów przyniesie wymierne efekty: zmniejszy liczbę gospodarstw domowych dotkniętych ubóstwem energetycznym, poprawi mobilność osób wykluczonych komunikacyjnie, a także wzmocni rolę NGO jako operatorów lokalnych działań. Z perspektywy UE zapewni to spójność między Europejskim Zielonym Ładem a Europejskim Filarem Praw Socjalnych, wzmacniając odporność społeczną i demokratyczną w okresie transformacji.

11. Zasady horyzontalne: pełne i spójne stosowanie, w tym CRPD i Karta Praw Podstawowych oraz równość kobiet i mężczyzn.

W propozycji nowych Wieloletnich Ram Finansowych Komisja Europejska wskazała na kontynuację stosowania zasad horyzontalnych, w tym równości płci i zasady „do no significant harm” (COM(2025)570 final, s. 24–25, <https://eur-lex.europa.eu>). Jednak w dokumentach brakuje spójnego odniesienia do wszystkich zobowiązań wynikających z prawa pierwotnego UE i konwencji międzynarodowych ratyfikowanych przez Unię. W szczególności pominięto bezpośrednie odwołania do Konwencji ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami (CRPD), mimo że UE jest jej stroną od 2010 r. Brak takich zapisów budzi obawy, że finansowanie w ramach WRF może nie w pełni odpowiadać standardom praw człowieka i zasadzie niedyskryminacji.

Zasady horyzontalne to nie tylko kwestie formalne. Mają one bezpośrednie przełożenie na jakość i skuteczność wydatkowania środków. W Polsce ponad 18% obywateli to osoby z niepełnosprawnościami (GUS, „Stan zdrowia ludności Polski 2023”, <https://stat.gov.pl>). Jeśli fundusze europejskie nie będą programowane z pełnym uwzględnieniem wymogów CRPD, istnieje ryzyko powstania barier w dostępie do usług publicznych, infrastruktury i rynku pracy. Podobne ryzyka dotyczą praw podstawowych – np. w obszarze równości płci, ochrony praw dzieci czy wolności zgromadzeń. NGO w Polsce i całej UE wielokrotnie wskazywały, że mechanizmy kontrolne są często formalne i nie prowadzą do realnych korekt (European Disability Forum, „Implementation of CRPD in EU funds”, 2024, <https://www.edf-feeph.org>).

Brak pełnego i spójnego stosowania zasad horyzontalnych będzie miał poważne konsekwencje. Po pierwsze, grozi to finansowaniem projektów, które nie tylko nie poprawiają sytuacji grup zagrożonych wykluczeniem, ale ją pogarszają – np. poprzez powstawanie infrastruktury niedostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Po drugie, podważa to wiarygodność UE jako wspólnoty prawa i wartości. Po trzecie, dla Polski może oznaczać ryzyko korekt finansowych i sporów z Komisją w przypadku stwierdzenia naruszeń praw podstawowych.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje, aby w rozporządzeniu o WRF oraz w rozporządzeniu o KRPP wprowadzić obowiązek stosowania pełnego katalogu

zasad horyzontalnych, obejmującego: równość płci, niedyskryminację ze względu na niepełnosprawność, wiek, orientację seksualną, pochodzenie etniczne czy religię, a także ochronę praw dzieci i wolności obywatelskich. Wymaga to wprost wpisania odniesień do Karty Praw Podstawowych UE oraz Konwencji CRPD, a także zapewnienia realnych mechanizmów monitorowania i sankcji za naruszenia.

Uwzględnienie tych zasad przyniesie wymierne efekty. Dla obywateli Polski oznacza to bardziej dostępne i sprawiedliwe projekty finansowane z UE. Dla organizacji pozarządowych – stabilne podstawy prawne do monitorowania i egzekwowania standardów równościowych i praw człowieka. W skali Unii zapewni to spójność pomiędzy wydatkowaniem budżetu a zobowiązaniami traktatowymi i konwencyjnymi, wzmacniając legitymację polityk europejskich oraz zaufanie obywateli do instytucji unijnych.

12. Mechanizm „safe harbour”¹ dla środków w przypadku naruszeń praworządności

Komisja Europejska w propozycji WRF 2028–2034 przewidziała utrzymanie mechanizmu warunkowości w zakresie praworządności i Karty Praw Podstawowych, umożliwiające zawieszenie wypłat i przeniesienie środków do programów zarządzanych bezpośrednio lub pośrednio (COM(2025)570 final, s. 25–26, <https://eur-lex.europa.eu>). Trybunał Obrachunkowy wskazał jednak, że w poprzednich latach stosowanie tego mechanizmu prowadziło do niepewności w realizacji projektów i **ryzyka utraty środków w regionach, które nie odpowiadają za naruszenia** (ECA, Special Report 18/2025, <https://www.eca.europa.eu>). Obecny system nie chroni w sposób wystarczający beneficjentów końcowych – w tym organizacji pozarządowych – przed konsekwencjami sporów politycznych na szczeblu krajowym.

Z perspektywy Polski jest to szczególnie istotne. **Doświadczenie z lat 2021–2024, gdy część funduszy z KPO i programów spójności została zablokowana, pokazało, że to organizacje społeczne i samorządy ponoszą największe koszty opóźnień.** NGO, które

¹ Mechanizm „safe harbour” („bezpieczna przystań”) to rozwiązanie prawne i regulacyjne, które polega na tym, że podmiot, który spełnia określone warunki, korzysta ze **szczególnej ochrony** – nie ponosi odpowiedzialności prawnej, albo jego odpowiedzialność jest znacząco ograniczona.

planowały działania z zakresu integracji społecznej, usług edukacyjnych czy ochrony środowiska, traciły możliwość finansowania, mimo że nie miały żadnego wpływu na przyczyny blokady. Efektem były wstrzymane projekty, utrata miejsc pracy w organizacjach i przerwane programy wsparcia dla obywateli.

Brak mechanizmu ochronnego oznacza, że każde kolejne zastosowanie warunkowości będzie uderzać bezpośrednio w obywateli i NGO. Zagraża to spójności społecznej i wiarygodności Unii – obywatele, którzy tracą dostęp do usług finansowanych z UE, łatwo ulegają narracjom antyeuropejskim.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje wprowadzenie mechanizmu „safe harbour”, zgodnie z którym w przypadku zawieszenia programów w zarządzaniu dzielonym, środki przeznaczone dla społeczeństwa obywatelskiego i samorządów byłyby udostępniane w trybie zarządzania bezpośredniego przez Komisję Europejską lub agencje wykonawcze. Proponujemy także, aby część środków (np. minimum 5% alokacji danego funduszu) była w takim przypadku automatycznie uruchamiana na otwarte konkursy dla NGO i jednostek samorządu terytorialnego.

Wdrożenie mechanizmu „safe harbour” zapewni obywatelom ciągłość dostępu do usług i projektów, a organizacjom pozarządowym stabilność działania niezależnie od sporów politycznych. Dla Polski oznacza to ochronę najbardziej aktywnych i innowacyjnych podmiotów przed skutkami blokady funduszy, a dla UE – dowód, że warunkowość w zakresie praworządności nie jest wymierzona przeciwko obywatelom, lecz chroni wartości traktatowe bez podważania legitymacji budżetu w oczach społeczeństwa.

13. Transparentne i partycypacyjne zasady uruchamiania instrumentów elastyczności

W propozycji WRF 2028–2034 Komisja Europejska zaproponowała istotne **zwiększenie rocznej kwoty instrumentu elastyczności do 2 mld EUR (ceny 2025) oraz wzmocnienie Jednolitego Marginesu jako mechanizmu reagowania kryzysowego** (COM(2025)570 final, s. 27–28, <https://eur-lex.europa.eu>). Zgodnie z danymi Europejskiego Trybunału Obrachunkowego, w obecnej perspektywie 2021–2027 aż

42% środków z instrumentów specjalnych zostało zużyte w pierwszych trzech latach, co ograniczyło zdolność reagowania w kolejnych okresach (ECA, Special Report 18/2025 „EU budget flexibility: instruments used too early and too fast”, <https://www.eca.europa.eu>). W obecnym systemie decyzje o uruchomieniu rezerw są podejmowane centralnie, bez przejrzystych kryteriów i bez udziału obywateli czy organizacji pozarządowych.

Brak transparentnych procedur i partycypacji oznacza, że środki kryzysowe często nie trafiają tam, gdzie są najbardziej potrzebne. NGO z Polski sygnalizowały, że w okresie pandemii COVID-19 oraz po wybuchu wojny w Ukrainie większość środków elastyczności została skierowana do administracji centralnej, podczas gdy organizacje lokalne, które realnie wspierały uchodźców czy prowadziły działania ostonowe, nie miały do nich dostępu. W rezultacie pomoc była fragmentaryczna i spóźniona.

Konsekwencją utrzymania obecnego modelu będzie dalsze wzmacnianie centralizacji i ograniczenie roli społeczeństwa obywatelskiego w sytuacjach kryzysowych. Dla Polski oznacza to ryzyko, że środki elastyczności przy kolejnych kryzysach – klimatycznych, społecznych czy migracyjnych – ominą organizacje pozarządowe, które są pierwszymi i najbardziej skutecznymi respondentami.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje wprowadzenie do rozporządzenia o WRF i KRPP obowiązku stosowania jasnych i przejrzystych kryteriów przy uruchamianiu instrumentów elastyczności oraz udziału przedstawicieli organizacji pozarządowych w krajowych mechanizmach decyzyjnych dotyczących ich alokacji. Wnioskujemy również, aby co najmniej 10% środków instrumentu elastyczności było obligatoryjnie przeznaczane na otwarte konkursy dla NGO działających w obszarze reagowania kryzysowego, pomocy humanitarnej, wsparcia społecznego, edukacji, zdrowia i ochrony środowiska.

Wdrożenie tych postulatów zagwarantuje, że środki elastyczności będą uruchamiane w sposób bardziej sprawiedliwy i efektywny. Dla obywateli oznacza to szybsze i lepiej dostosowane wsparcie w sytuacjach kryzysowych, dla organizacji pozarządowych – realny dostęp do funduszy reagowania, a dla Unii Europejskiej – wzmocnienie

legitymacji decyzji budżetowych i dowód, że elastyczność nie oznacza centralizacji, lecz solidarność i współodpowiedzialność.

14. Uproszczenia w dostępie do funduszy: ryczały, koszty jednostkowe, regranting i proporcjonalna sprawozdawczość

Komisja Europejska w projekcie WRF 2028–2034 akcentuje potrzebę „uproszczenia architektury” poprzez redukcję liczby programów i instrumentów do 16 oraz wprowadzenie jednolitych ram KRPP (COM(2025)570 final, s. 18–19, <https://eur-lex.europa.eu>). Jednak uproszczenia na poziomie struktury instytucjonalnej nie przekładają się automatycznie na mniejsze obciążenia dla beneficjentów końcowych. Europejski Trybunał Obrachunkowy wskazał, że mimo deklaracji KE dotyczących uproszczeń w okresie 2021–2027, dla mniejszych podmiotów – w szczególności organizacji pozarządowych – procedury nadal były nadmiernie złożone i kosztowne (ECA, Annual Report on the EU Budget 2023, <https://www.eca.europa.eu>).

W Polsce NGO realizujące projekty z EFS/ERDF (kontynuacja obecnego ERDF+) raportowały, że średni koszt administracyjny związany z obsługą dotacji sięgał 20–25% wartości projektu, a obowiązki sprawozdawcze były niewspółmierne do skali działań (ISP, „Monitoring funduszy UE 2021–2027”, 2023, <https://isp.org.pl>). Największą barierą okazały się skomplikowane zasady rozliczania kosztów pośrednich, zbyt szczegółowe wymagania dotyczące dokumentowania wydatków oraz brak stabilnego mechanizmu zaliczek dla małych grantobiorców.

Jeśli uproszczenia nie zostaną wdrożone wprost w przepisach rozporządzeń WRF i KRPP, konsekwencją będzie dalsze wykluczanie NGO z systemu finansowania. Dla obywateli oznacza to ograniczenie dostępu do lokalnych usług społecznych i środowiskowych, które często są świadczone właśnie przez organizacje pozarządowe. Dla samej Unii – ryzyko niskiej absorpcji funduszy i utraty legitymacji społecznej.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Obowiązkowe stosowanie ryczałtów i kosztów jednostkowych w projektach o wartości poniżej 200 tys. EUR.
2. Wprowadzenie zasady proporcjonalności sprawozdawczości – dla projektów poniżej 100 tys. EUR obowiązek składania wyłącznie sprawozdania końcowego.
3. Rozwój mechanizmów regrantingu zarządzanych przez NGO, sieci, federacje NGO, które dystrybuowałyby mikrogranty w kwotach 5–20 tys. EUR dla organizacji lokalnych czy struktur członkowskich.
4. Zwiększenie elastyczności limitów kosztów pośrednich na koszty administracyjne związane z obsługą dotacji do 30% wartości projektu
5. Minimalny poziom zaliczki w wysokości co najmniej 80% wartości przyznanej dotacji.

Takie rozwiązania z jednej strony zmniejszą bariery wejścia dla mniejszych organizacji, z drugiej – zachowają pełną audytowalność wydatków, co było głównym **postulatem Trybunału Obrachunkowego** wobec Komisji (ECA, Special Report 18/2025 „**EU budget flexibility: instruments used too early and too fast**”, <https://www.eca.europa.eu>). Dla Polski będzie to oznaczać otwarcie funduszy dla tysięcy lokalnych NGO, które dziś nie aplikują z powodu zbyt dużych barier i kosztów administracyjnych. W szerszym wymiarze uproszczenia sprawią, że fundusze europejskie będą dostępne nie tylko dla dużych beneficjentów, ale także dla obywatelskich inicjatyw na poziomie lokalnym.

15. Pomoc techniczna jako narzędzie wzmacniania partycypacji: 6% alokacji oraz co najmniej 0,5% na budowanie potencjału organizacji spoza administracji w komitetach monitorujących

W propozycji WRF 2028–2034 Komisja Europejska przewidziała utrzymanie poziomu pomocy technicznej na obecnym pułapie, tj. **3% wartości alokacji** (COM(2025)570 final, s. 29, <https://eur-lex.europa.eu>). Ten wskaźnik od lat krytykowany jest jako niewystarczający – zarówno przez instytucje audytowe, jak i organizacje społeczne – ponieważ nie odpowiada rosnącej złożoności zarządzania funduszami oraz zwiększającej się liczbie podmiotów włączanych w proces monitorowania. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny w swoich opiniach wielokrotnie zwracał uwagę, że

brak odpowiedniego finansowania dla podmiotów uczestniczących w systemie wielopoziomowego zarządzania prowadzi do fasadowego stosowania zasady partnerstwa (EESC ECO/682 draft, 2025).

Dlaczego jest to kluczowe? Komitety monitorujące na poziomie krajowym i regionalnym liczą w Polsce kilkaset osób reprezentujących różne środowiska, z czego około 30–40% to organizacje pozarządowe. Według badań Instytutu Spraw Publicznych członkowie NGO zasiadający w KM często działają społecznie, bez wsparcia eksperckiego, co ogranicza ich wpływ na kształt programów (ISP, „Monitoring funduszy UE 2021–2027”, 2023, <https://isp.org.pl>). Tymczasem rola komitetów rośnie – obejmuje nie tylko opiniowanie, lecz także zatwierdzanie kryteriów wyboru projektów i monitorowanie postępów w realizacji wskaźników. Bez stabilnego finansowania ich udział pozostanie iluzoryczny.

Brak zwiększenia poziomu pomocy technicznej oraz brak wyodrębnionej puli na budowanie potencjału NGO w KM będzie skutkowało dalszym osłabieniem jakości monitorowania funduszy. Dla Polski oznacza to, że decyzje o miliardowych inwestycjach będą zapadać w wąskim gronie administracji, bez realnej kontroli społecznej. Z kolei dla Unii Europejskiej – ryzyko naruszenia art. 11 TUE dotyczącego dialogu obywatelskiego i utraty legitymacji procesu programowania.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Podniesienie poziomu pomocy technicznej z **3% do 6% wartości alokacji każdego programu** w ramach KRPP.
2. Wprowadzenie obowiązku **przeznaczenia co najmniej 0,5% wartości alokacji** na finansowanie działań podmiotów spoza administracji publicznej zasiadających **w komitetach monitorujących**, w tym organizacji pozarządowych.
3. Możliwość wykorzystania tych środków na ekspertyzy, szkolenia, facylitację procesów konsultacyjnych, spotkania członkowskie i z innymi interesariuszami w celu zbierania opinii i tworzenia stanowisk, tłumaczenia, podróże służbowe

oraz cyfryzację procesów monitorowania, tak aby NGO mogły skutecznie pełnić rolę strażników interesu publicznego.

Takie rozwiązanie zapewni, że zasada partnerstwa będzie miała charakter realny, a nie deklaracyjny. W Polsce pozwoli to NGO działać profesjonalnie w komitetach monitorujących i skutecznie wpływać na treść dokumentów programowych. W skali unijnej wzmocni legitymację budżetu UE i przyczyni się do lepszego wykorzystania funduszy, gdyż decyzje będą podejmowane na podstawie wiedzy i doświadczeń różnych środowisk, a nie wyłącznie administracji.

16. Wskaźniki oparte na rezultatach społecznych, środowiskowych i dobrostanie obywateli

Komisja Europejska w propozycji nowych WRF przewiduje **wzmocnienie powiązania płatności z osiągnięciem kamieni milowych i wskaźników, wzorując się na doświadczeniach** z Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (RRF) (COM(2025)570 final, s. 26–27, <https://eur-lex.europa.eu>). Europejski Trybunał Obrachunkowy w raporcie dotyczącym RRF ostrzegł jednak, że system oparty wyłącznie na wskaźnikach proceduralnych prowadzi do koncentrowania się na **zgodności formalnej, a nie na realnych rezultatach społecznych czy środowiskowych** (ECA, Special Report 22/2023 „The Recovery and Resilience Facility: risks to performance”, <https://www.eca.europa.eu>). Komisja zapowiedziała co prawda **rozwój „dashboardów dobrostanu”** we współpracy z Joint Research Centre²², jednak nie zostały one jeszcze wpisane wprost do dokumentów legislacyjnych.

Z perspektywy Polski widać wyraźnie, że dotychczasowe wskaźniki – głównie ilościowe, np. liczba przeszkolonych osób czy liczba kilometrów zmodernizowanych dróg – nie oddają faktycznej wartości społecznej interwencji. Projekty realizowane przez NGO, np. w obszarze integracji społecznej, ochrony przyrody czy partycypacji obywatelskiej, są trudne do zmierzenia w obecnym systemie, a mimo to mają

²² Informacje o tablicy wskaźników dobrostanu można znaleźć np. na https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC140456?utm_source=chatgpt.com

bezpośredni wpływ na jakość życia obywateli. Badania ewaluacyjne EFS w Polsce w latach 2014–2020 pokazały, że brak wskaźników jakościowych utrudniał ocenę długofalowych efektów interwencji, np. trwałości zatrudnienia czy poprawy dostępu do usług społecznych (MFiPR, „Ewaluacja efektów EFS 2014–2020”, 2023, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony>).

Jeżeli w nowym WRF nie zostaną wprowadzone wskaźniki oparte na rezultatach społecznych, środowiskowych i dobrostanie obywateli, polityki finansowane z budżetu UE będą rozliczane w sposób technokratyczny, a nie realnie odpowiadający na potrzeby obywateli. Dla Polski oznacza to ryzyko utraty unijnych środków przez NGO, które często nie mogą wykazać się wskaźnikami ilościowymi, mimo że ich projekty mają wysoką wartość społeczną i środowiskową.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje, aby w rozporządzeniach dotyczących WRF i KRPP wprowadzić obowiązek stosowania **wskaźników jakościowych i dobrostanowych**, obejmujących m.in.:

1. redukcję ubóstwa energetycznego i transportowego,
2. poprawę dostępności usług społecznych i zdrowotnych,
3. ochronę i odbudowę bioróżnorodności,
4. wzrost poziomu uczestnictwa obywateli w procesach decyzyjnych.

Wdrożenie tego postulatu zapewni, że budżet UE będzie oceniany nie tylko na podstawie wydanych kwot, ale przede wszystkim pod kątem faktycznych efektów dla obywateli i środowiska. Dla Polski to szansa na pełniejsze docenienie roli NGO, których projekty – często małe w skali finansowej – przynoszą istotne, długofalowe zmiany społeczne i ekologiczne. W ujęciu unijnym taki system zwiększy legitymację polityk europejskich i pokaże, że budżet UE realnie odpowiada na priorytety obywateli, a nie tylko na wskaźniki makroekonomiczne.

17. Earmarking i ochrona środków dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego w programie AgoraEU (CERV, Creative Europe, Erasmus+)

Komisja Europejska zaproponowała utworzenie nowego zintegrowanego programu AgoraEU, łączącego dotychczasowe instrumenty wspierające kulturę, edukację i społeczeństwo obywatelskie – w tym programy CERV, Creative Europe i Erasmus+ (COM(2025)570 final, s. 30–32, <https://eur-lex.europa.eu>). Celem ma być uproszczenie i konsolidacja, jednak brak wyraźnych gwarancji, że środki przeznaczone na społeczeństwo obywatelskie nie zostaną wchłonięte przez bardziej rozpoznawalne i konkurencyjne komponenty, takie jak Erasmus+. Federacje NGO w Europie, w tym Civil Society Europe i European Civic Forum, podkreślają, że dotychczasowe doświadczenia z łączenia programów pokazują tendencję do marginalizacji finansowania dla organizacji obywatelskich na rzecz dużych instytucji publicznych i edukacyjnych (Civil Society Europe, Position Paper on MFF 2028–2034, 2025).

Znaczenie ochrony środków dla społeczeństwa obywatelskiego jest szczególne w Polsce, gdzie program CERV i jego poprzednicy (Europa dla Obywateli) stanowiły jedno z nielicznych stabilnych źródeł finansowania działań watchdogowych, edukacji obywatelskiej i działań na rzecz praw człowieka. Dane Komisji Europejskiej pokazują, że w okresie 2021–2023 do polskich organizacji trafiło zaledwie 1,2% całkowitej alokacji CERV (EC, CERV Project Database, 2024, <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders>). Brak wydzielonej puli w ramach AgoraEU grozi całkowitym wypchnięciem NGO z konkurencji z dużymi uczelniami i instytucjami kultury, które mają wielokrotnie większe zasoby organizacyjne.

Konsekwencją braku earmarkingu będzie dalsze osłabienie społeczeństwa obywatelskiego w Polsce i regionie Europy Środkowo-Wschodniej, a tym samym utrata jednego z nielicznych instrumentów wzmacniających odporność demokratyczną. NGO zajmujące się edukacją obywatelską, przeciwdziałaniem dezinformacji, prawami kobiet czy integracją migrantów mogą stracić dostęp do środków unijnych, co osłabi pluralizm i udział obywateli w życiu publicznym.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Wprowadzenie w programie **AgoraEU obowiązkowego earmarkingu** – co **najmniej 25%** całkowitej alokacji powinno być przeznaczone na finansowanie organizacji społeczeństwa obywatelskiego w ramach komponentu CERV.

2. Zabezpieczenie środków na granty operacyjne i wieloletnie dla NGO oraz ich reprezentatywnych struktur, aby umożliwić im stabilne funkcjonowanie i planowanie działań.
3. Wprowadzenie mechanizmu regrantingu w ramach AgoraEU, pozwalającego organizacjom lub ich federacjom i reprezentatywnym strukturom dystrybuować mikrogranty dla mniejszych NGO lokalnych czy organizacji członkowskich, które nie mają potencjału aplikowania bezpośrednio do Komisji.

Takie rozwiązania zagwarantują, że AgoraEU nie stanie się programem skierowanym wyłącznie do dużych instytucji, lecz pozostanie realnym instrumentem wspierającym społeczeństwo obywatelskie w całej Europie. Dla Polski oznacza to wzmocnienie pozycji NGO w obszarach tak kluczowych jak edukacja obywatelska, prawa człowieka czy walka z dezinformacją, a w wymiarze unijnym – dowód, że UE traktuje poważnie rolę obywateli i ich organizacji jako fundamentu odporności demokratycznej.

18. Nowe zasoby własne UE przeznaczone wyłącznie na zieloną transformację i cele społeczne

W propozycji Komisji Europejskiej dotyczącej WRF 2028–2034 przewidziano kontynuację prac nad reformą systemu zasobów własnych UE, w tym opodatkowanie przychodów z EU ETS, mechanizmu dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji (CBAM) oraz dochodów z podatku od przedsiębiorstw wielonarodowych (COM(2025)571 final, s. 15–16, <https://eur-lex.europa.eu>). Z analizy Europejskiego Trybunału Obrachunkowego wynika, że dotychczasowe zasoby własne były w dużej mierze konsumowane przez obsługę długu NGEU, a nie kierowane na cele transformacyjne (ECA, Special Report 18/2025, <https://www.eca.europa.eu>). Brak wyraźnego przypisania nowych dochodów do priorytetów klimatycznych i społecznych grozi sytuacją, w której budżet UE będzie pełnił funkcję fiskalną, a nie rozwojową.

Dla Polski kwestia stabilnych źródeł finansowania transformacji ma kluczowe znaczenie. Według „Krajowego planu na rzecz energii i klimatu” całkowity koszt dekarbonizacji polskiej energetyki do 2030 r. wyniesie ponad 500 mld PLN

(Ministerstwo Klimatu i Środowiska, 2023, <https://www.gov.pl/web/klimat>). W tym samym czasie ponad 12% gospodarstw domowych znajduje się w stanie ubóstwa energetycznego (GUS, „Ubóstwo energetyczne w Polsce 2022”, <https://stat.gov.pl>). Jeśli dochody z ETS czy CBAM nie zostaną przeznaczone wprost na transformację i polityki społeczne, regiony takie jak Śląsk czy Lubelszczyzna nie uzyskają wystarczającego wsparcia, a obciążenia poniosą przede wszystkim gospodarstwa domowe i MŚP.

Brak mechanizmu „celowanego” przeznaczania zasobów własnych pogłębi ryzyko nierówności wewnątrz Unii i osłabi poparcie społeczne dla Zielonego Ładu. Dla Polski oznacza to groźbę narastania oporu społecznego wobec transformacji, szczególnie w regionach węglowych, oraz naruszenie spójności społecznej poprzez wzrost ubóstwa energetycznego i transportowego.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje, aby nowe zasoby własne UE były w całości przypisane do dwóch celów:

1. **zielonej transformacji** – inwestycji w odnawialne źródła energii, efektywność energetyczną, transport niskoemisyjny i ochronę bioróżnorodności,
2. **celów społecznych** – w szczególności walki z ubóstwem energetycznym i transportowym, rozwoju mieszkalnictwa społecznego oraz wzmocnienia roli NGO w realizacji polityk społecznych i klimatycznych.

Postulujemy także ustanowienie minimalnych progów wydatkowania – co najmniej 50% dochodów z ETS i 100% dochodów z CBAM powinno być kierowane na powyższe cele.

Uwzględnienie tego postulatu zapewni spójność pomiędzy źródłami finansowania a priorytetami politycznymi Unii, zwiększy przewidywalność budżetu i legitymację społeczną Zielonego Ładu. Dla Polski będzie to oznaczać realne wsparcie w procesie transformacji, bez przerzucania całości kosztów na obywateli i małe przedsiębiorstwa. W ujęciu unijnym zagwarantuje, że budżet WRF nie będzie narzędziem obsługi długu, lecz katalizatorem sprawiedliwej i solidarnej transformacji.

19. Utrzymanie i wzmocnienie RLKS jako odrębnego komponentu w ramach polityki spójności i WPR

W propozycji WRF 2028–2034 Komisja Europejska (COM(2025)570 final, <https://eur-lex.europa.eu>) nie zawierała jednoznacznych odniesień do dalszej kontynuacji Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (RLKS) jako stabilnego i odrębnego instrumentu finansowego. RLKS, stanowiący od lat fundament oddolnego podejścia w polityce spójności i WPR, zbudował swoją skuteczność na trzech filarach: dedykowanym finansowaniu, lokalnym zakorzenieniu i wielofunduszowości. Brak wyraźnego potwierdzenia jego roli w nowym budżecie rodzi poważne obawy o przyszłość tego narzędzia.

Znaczenie RLKS dla Polski i Unii jest bezdyskusyjne. W latach 2014–2020 w Polsce funkcjonowało 323 Lokalnych Grup Działania, które objęły swoim wsparciem ponad 93% terytorium kraju, realizując tysiące projektów w obszarach usług lokalnych, kultury, przedsiębiorczości i ochrony środowiska (MFIPR, „Raport z wdrażania RLKS w Polsce 2014–2020”, 2022, <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony>). NGO stanowią istotny trzon LGD – to one odpowiadają za mobilizację mieszkańców, prowadzenie konsultacji i wdrażanie inicjatyw lokalnych. W ocenie Europejskiej Sieci Rozwoju Obszarów Wiejskich RLKS jest jednym z niewielu instrumentów, które skutecznie integrują politykę spójności z WPR, zapewniając wielopoziomowe zarządzanie i realny wpływ obywateli na decyzje (ENRD, „Community-Led Local Development in the EU”, 2023, <https://enrd.ec.europa.eu>).

Brak jasnego umocowania RLKS w dokumentach WRF i zapowiedź „większej koncentracji środków” oraz „efektywności wydatkowania” grożą jego marginalizacją. Uproszczona struktura budżetu i wzrost elastyczności mogą w praktyce oznaczać centralizację decyzji, co stoi w sprzeczności z oddolnym charakterem RLKS. Dla Polski skutkiem byłoby ograniczenie autonomii lokalnych inicjatyw, spadek jakości działań animacyjnych i utrata potencjału organizacji pozarządowych, które odgrywają kluczową rolę w realizacji podejścia LEADER i RLKS.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje:

1. Wyraźne umieszczenie **RLKS jako odrębnego komponentu finansowego** w ramach polityki spójności i WPR w WRF 2028–2034.
2. Zabezpieczenie dedykowanej koperty finansowej dla RLKS, z gwarancją minimalnego udziału w budżecie funduszy strukturalnych i WPR (np. min. 5%). Minimum 5% budżetu powinno być dedykowane na RLKS.
3. Zachowanie podejścia wielofunduszowego, z jasnymi mechanizmami integracji środków RLKS z polityką spójności i WPR, aby zapewnić synergię i uniknąć rozproszenia działań.
4. Wprowadzenie wymogu obligatoryjnego udziału NGO w strukturach RLKS oraz wsparcia ich potencjału instytucjonalnego w ramach pomocy technicznej.

Wdrożenie tych postulatów zagwarantuje, że RLKS pozostanie skutecznym narzędziem rozwoju lokalnego, a jego rola nie zostanie osłabiona przez centralizację czy uproszczenia budżetowe. Dla Polski oznacza to zachowanie sprawdzonego mechanizmu integracji mieszkańców w procesach decyzyjnych, wsparcie dla tysięcy NGO działających na obszarach wiejskich i w małych miastach oraz lepsze wykorzystanie środków unijnych w duchu zasady partnerstwa i oddolności. W wymiarze unijnym będzie to dowód, że budżet UE wzmacnia nie tylko wielkie inwestycje infrastrukturalne, ale także lokalne społeczności i ich organizacje.

20. Potrzeba nowego Porozumienia Międzyinstytucjonalnego wzmacniającego rolę społeczeństwa obywatelskiego w zarządzaniu budżetem UE

Obecne Porozumienie Międzyinstytucjonalne z 2020 r. (Interinstitutional Agreement on budgetary matters, OJ L 433I, 22.12.2020) koncentruje się głównie na procedurach budżetowych, nowych zasobach własnych oraz współpracy między Parlamentem Europejskim, Radą i Komisją. Nie obejmuje natomiast mechanizmów gwarantujących udział społeczeństwa obywatelskiego w monitorowaniu i wdrażaniu budżetu UE. Komisja w propozycji WRF 2028–2034 (COM(2025)570 final, <https://eur-lex.europa.eu>) zapowiedziała przegląd ram współpracy instytucjonalnej, ale nie wskazała miejsca dla NGO w tym procesie. Tymczasem Europejski Komitet

Ekonomiczno-Społeczny wielokrotnie apelował o stworzenie nowego, silniejszego porozumienia międzyinstytucjonalnego, które wzmocni rolę partnerów społecznych i społeczeństwa obywatelskiego w kształtowaniu i kontroli polityk unijnych (EESC draft opinion ECO/682, 2025).

Dlaczego jest to istotne? Budżet UE to nie tylko instrument fiskalny, ale także narzędzie wdrażania wartości traktatowych i polityk publicznych. Bez formalnego umocowania organizacje społeczeństwa obywatelskiego pozostają w roli petentów zapraszanych ad hoc, a nie stałych uczestników procesu. W Polsce przykład komitetów monitorujących fundusze 2021–2027 pokazuje, że tam, gdzie NGO miały zagwarantowany udział, poziom przejrzystości i społecznej kontroli nad funduszami był wyższy. Brak podobnych mechanizmów na poziomie UE oznacza ryzyko, że miliardy euro będą wydawane bez skutecznej partycypacji i kontroli obywatelskiej.

Konsekwencją utrzymania obecnego modelu będzie dalsze osłabienie legitymacji demokratycznej budżetu. Dla obywateli oznacza to ograniczony wpływ na decyzje o wydatkowaniu środków, dla NGO – brak stabilnych ram do działania i monitorowania polityk, a dla UE – ryzyko utraty zaufania społecznego w kluczowym momencie transformacji gospodarczej i społecznej.

Rada Działalności Pożytku Publicznego postuluje wynegocjowanie nowego Porozumienia Międzyinstytucjonalnego, które wprost przewidzi:

1. **utworzenie stałych mechanizmów konsultacji z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego na poziomie UE w sprawach budżetowych,**
2. **obowiązek udziału NGO w opracowywaniu, implementacji i monitorowaniu Krajowych i Regionalnych Planów Partnerstwa,**
3. **coroczny dialog budżetowy UE–NGO,** obejmujący ocenę wykorzystania środków w kontekście realizacji wartości traktatowych (art. 2 i 3 TUE),
4. **możliwość finansowania działań monitorujących i watchdogowych NGO z budżetu UE** (np. w ramach pomocy technicznej).

Takie rozwiązanie zapewni, że zarządzanie budżetem UE będzie nie tylko kwestią techniczną, ale też procesem demokratycznym, w którym obywatele mają realny głos. Dla Polski oznacza to wzmocnienie pozycji organizacji pozarządowych jako strażników interesu publicznego, a dla Unii – dowód, że budżet jest narzędziem realizacji wartości demokratycznych i społecznych, a nie jedynie planem wydatków.

Podsumowanie – najważniejsze rekomendacje RDPP wobec WRF 2028–2034

1. **Większy budżet UE** – podniesienie pułapu z 1,15% do 1,35–1,4% DNB, finansowanego z nowych zasobów własnych (ETS, CBAM).
2. **Zasada partnerstwa** – wpisana jako horyzontalna reguła dla całego budżetu, obejmująca wszystkie instrumenty i programy.
3. **Regionalizacja KRPP** – obowiązkowe rozdziały regionalne i wzmocnienie wielopoziomowego zarządzania.
4. **Budowanie potencjału NGO** – co najmniej 0,5% alokacji funduszy na wzmocnienie organizacji pozarządowych w komitetach monitorujących.
5. **Społeczny wymiar** – zwiększenie minimalnego progu wydatków społecznych w KRPP z 14% do 20%.
6. **Silna polityka spójności i EFS** – utrzymanie EFS (kontynuacja EFS+) jako odrębnego funduszu traktatowego.
7. **Transformacja sprawiedliwa i społeczna** – kontynuacja Funduszu Sprawiedliwej Transformacji i wydłużenie Społecznego Funduszu Klimatycznego do 2034 r.
8. **Środowisko i przyroda** – utrzymanie LIFE jako osobnej linii, minimum 10% całego WRF na bioróżnorodność, część środków zarezerwowana dla NGO.
9. **Zakaz dla paliw kopalnych** – jednoznaczny zapis wykluczający finansowanie węgla, gazu i technologii generujących lock-in emisyjny.
10. **Integracja polityk** – łączenie działań klimatycznych, społecznych i mieszkaniowych w celu walki z ubóstwem energetycznym i transportowym.

11. **Zasady horyzontalne** – pełne stosowanie Karty Praw Podstawowych i CRPD, z realnym monitoringiem opartym o warunki podstawowe.
12. **Safe harbour** – mechanizm chroniący NGO i samorządy przed skutkami blokady funduszy w przypadku naruszeń praworządności.
13. **Uproszczenia dla beneficjentów** – ryczały, koszty jednostkowe, regranting, sprawozdawczość proporcjonalna i zaliczki min. 40%.
14. **Pomoc techniczna** – podniesienie do 6%, w tym 0,5% earmarked dla NGO w KM.
15. **AgoraEU** – obowiązkowy earmarking 25% na NGO, granty operacyjne wieloletnie i mechanizmy regrantingu.
16. **Nowe zasoby własne** – dochody z ETS i CBAM przeznaczone w całości na cele zielone i społeczne.
17. **Porozumienie Międzyinstytucjonalne** – nowe, obejmujące stałe mechanizmy udziału NGO w zarządzaniu budżetem UE.
18. **RLKS** – utrzymanie i wzmocnienie jako odrębnego komponentu, z kopertą finansową co najmniej 5%.